

*Погонець В. В.,**викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено проблемам та особливостям дискурсу як складного та багатогранного явища. Визначено поняття «дискурсу» з погляду його критеріїв та аспектів. Під дискурсом розуміємо тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву, відбувається в межах конкретного каналу спілкування, в результаті якого формуються різноманітні мовленнєві жанри. «Військовий дискурс» розглядаємо як текст, що є комунікативною підсистемою мовлення в сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками. До компонентів військового дискурсу відносимо дискурс військових про війну та їхню діяльність (побут, навчання, розваги), політиків про війну, а також дискурс журналістів, які висвітлюють військові події за допомогою засобів масової інформації. За формою військовий дискурс поданий монологічним (накази, доповіді, розпорядження, зведення, промови, статті, огляди, тощо) та діалогічним спілкуванням (військовослужбовців, журналістів, політиків та ін.). Виділяємо два основні види військового дискурсу: формальний і неформальний військовий дискурс. З погляду словникового складу формальний дискурс представлено літературною (як нейтральною, так і термінологічною) лексикою та фразеологією. Формальний військовий дискурс характеризується вживанням вузькоспеціальної та міжгалузевої термінології. Неформальний військовий дискурс представлений розмовною (як літературною, так і не літературною) лексикою та фразеологією, до останньої відносяться професіоналізми та жаргонізми. Особливо виділяємо тексти, що мають міждискурсивний статус, займаючи проміжне положення між двома частинами військового дискурсу, формальною та неформальною. До таких текстів ми відносимо військову публіцистику, яка є військовою лише за своєю тематикою і в основному має риси, притаманні газетним і публіцистичним текстам.

Ключові слова: військовий дискурс, поняття, текст, спілкування, лексика.

Особливості політологічного підходу до війни як до складного соціально-політичного явища почали досліджуватись у філософській, правовій, міжнародно-гуманітарній, соціально-політичній площині ще здавна. Зафіксована історія людства свідчить, що війни були постійним супутником еволюції людського суспільства. Вважається, що за останні дві тисячі років було щонайменше п'ять тисяч війн. Хоча більшість з них мали і наразі мають локальний характер (у певній місцевості або між окремими країнами), проте людству довелося пройти через дві світові війни, в яких брали участь практично всі існуючі країни з десятками і десятками мільйонів жертв. Наше дослідження ґрунтується на засадах дискурсивно-комунікативної парадигми, яка спрямована на пояснення постійних кореляцій і зв'язків між мовою, мовними продуктами, з одного боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості – з іншого [8, с. 16].

Проблеми дискурсології та комунікативної лінгвістики не залишилися без уваги у мовознавстві, деякі аспекти були висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Ф. Бацевич, В. Карасик, І. Шевченко, О. Морозова, J. Michaels, і водночас проблеми визначення та дослідження особливостей військового дискурсу є актуальними у сучасних напрямках лінгвістичних студій.

Складність і багатогранність військового дискурсу пов'язана з поняттям дискурсу взагалі. Перш за все, необхідно зазначити, що поняття дискурсу є не просто неоднозначним, визначення цього явища в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» свідчить про те, що дискурс має кілька значень: 1) зв'язний текст у сукупності з екстралінгвальними факторами; 2) текст, взятий в подієвому аспекті; 3) мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія [3, с. 95].

Деякі мовознавці дають таке визначення дискурсу – це текст, занурений в ситуацію спілкування та як спілкування за допомогою тексту [5, с. 350], інші підкреслюють, що дискурс – це не просто потік мовного спілкування, але й мовна поведінка суб'єкта ідеології, обмежена рамками, конкретними обставинами життя людини [6, с. 67]. Крім того, вчені мають і широке розуміння цього мовного явища та позиціонують його як інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, яка протікає у широкому соціокультурному контексті; сукупність процесу і результату, що включає як позалінгвальний, так і лінгвальний аспекти [9, с. 21].

Найвичерпніше трактування цього поняття знаходимо у працях сучасного вітчизняного лінгвіста Ф. Бацевича, його точки зору ми і дотримуємося у своєму дослідженні. «Дискурс – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [2, с. 154].

Дискурс як складний феномен вивчається багатьма науками, зокрема філософією, психологією, етнографією, літературознавством, лінгвістикою та її напрямками. Дискурсом займається мовознавча наука дискурсологія, яка представлена методологічно й теоретично різноманітними течіями, лінгвістичними школами й окремими дослідженнями, спрямованими на всебічний опис і характеристику мовленнєвого спілкування людей у специфічних і стандартних комунікативних ситуаціях з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних й інших чинників. Об'єктом дискурсології є різноманітні дискурсивні практики мови, а предметом – організація дискурсу [8, с. 625].

Досліджуючи дискурс, виокремлюють завдання з урахування таких аспектів, як розрізнення та ототожнення дискурсу із предметом дослідження різних наук; сприймання дискурсу як вияву культурної комунікації; етнокультурні особливості спілкування; культурно-історичні особливості комунікації; соціальні, вікові та статеві характеристики учасників комунікації; типи та форми мовлення, принципи побудови повідомлення, його риторичні характеристики мовлення окремої людини і груп людей [2, с. 153].

Зупинимось детальніше на аспектах та критеріях диференціації дискурсу. Особливу зацікавленість викликають деякі положення українських лінгвістів І. Шевченко та О. Морозової, які запропонували такі критерії розрізнення типів і підтипів дискурсу:

1) за формою: усний і письмовий;
2) за видом мовлення: монологічний або діалогічний;
3) за адресатним спрямуванням: інституційний і персональний;

4) за умов різних настанов і комунікативних принципів: аргументативний, конфліктний та гармонійний дискурси;

5) за соціально-ситуативним параметром: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, медійний (дискурс засобів масової інформації), електронний (інтернет-дискурс), тощо;

6) за різноманітними характеристиками адресанта й адресата: соціально-демографічний критерій (дитячий, підлітковий дискурси та дискурс людей похилого віку, дискурс жіночий і чоловічий, дискурс мешканців містай села); соціально-професійний критерій: дискурс моряків, будівельників, шахтарів; соціально-політичний критерій (дискурс комуністів, демократів);

7) за функціональною та інформативною складовими: спілкування інформативне (емотивний, оцінний, директивний дискурси) та фактичне;

8) за критерієм формальності та змістовності у функціонально-стильовому аспекті відповідно до жанрів і реєстрів мовлення: художній, публіцистичний, науковий, офіційний і неофіційний, та інші [9, с. 233].

За цією класифікацією за соціально-ситуативним параметром військовий дискурс (ВД) можна вважати компонентом суспільно-політичного дискурсу, він безпосередньо пов'язаний з публіцистичним, науковим, технічним, художнім дискурсами. ВД – це соціально-професійний дискурс про військову діяльність та війну як в традиційній, так і в сучасній її формах.

Під «військовим дискурсом» ми розуміємо текст як комунікативну підсистему мовлення в сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками. За спостереженнями науковців, сучасній англійській мові властива мілітаризованість [13, с. 11], яка глобально впливає на людину в комунікації, оскільки власне військовий дискурс екстраполюється на дискурс суспільно-політичний. Сучасний світ постійно стикається з конфліктами, виявами агресії, новими загрозами. Ми поділяємо думку американського дослідника Дж. Майклса про важливість військового дискурсу, «в конфліктах дискурс відіграє провідну роль, а принципи ведення війни невід'ємні від мови війни». [11, с. 121].

До компонентів військового дискурсу ми відносимо дискурс військових про війну та їхню діяльність (побут, розваги),

політиків про війну, дискурс засобів масової інформації, які висвітлюють військові події. За формою військовий дискурс поданий монологічним (накази, доповіді, розпорядження, зведення, промови, статті, огляди, тощо) та діалогічним спілкуванням (військовослужбовців, журналістів, політиків та ін.).

Можна виділити два основні види військового дискурсу: формальний і неформальний військовий дискурс. У широкому сенсі формальний дискурс представлено військовими матеріалами, до яких відносяться військово-наукові військово-політичні, військово-технічні тексти, а також акти військового управління (різні військові документи) [7, с. 10]. До власне військових матеріалів формального військового дискурсу прийнято відносити військові документи, пов'язані з життям і діяльністю військ і військових установ збройних сил.

З точки зору словникового складу формальний дискурс представлено літературною (як нейтральною, так і термінологічною) лексику та фразеологією. Формальний військовий дискурс характеризується вживанням вузькоспеціальної та міжгалузевої термінології. Наприклад, рекомендації Департаменту внутрішньої безпеки США із захисту від радіологічних та ядерних загроз, демонструють вживання вузькоспеціальної термінів та їх аббревіатурних позначень: *An RDD poses a threat to public health and safety through the malicious spread of radioactive material by some means of dispersion. An IND is an illicit nuclear weapon bought, stolen, or otherwise originating from a nuclear State, or a weapon fabricated by a terrorist group from illegally obtained fissile nuclear weapons material that produces a nuclear explosion. This RDD/IND Guidance can be used to select actions to prepare for, respond to, and recover from the adverse effects that may exist during any phase of a terrorist incident – the early 7 (emergency) phase, the intermediate phase, or the late phase* [12, с. 26].

Неформальний військовий дискурс представлений розмовною (як літературною, так і не літературною) лексику та фразеологією, до останньої відносяться професіоналізми та жаргонізми. Під професіоналізмами військової сфери ми розуміємо еквіваленти або аналоги військових термінів, під військовим жаргоном – ненормативну, неформальну, стилістично знижену, функціонально обмежену мову військовослужбовців, що використовується з метою здійснення певних мовленнєвих функцій (експресивної, оціночної, евфемістичної тощо) [1, с. 17].

Неформальний військовий дискурс включає в себе безпосередньо неформальне спілкування у військовому середовищі та за його межами. Це спілкування репрезентовано лексику та фразеологією розмовного характеру. Здебільшого військовий неформальний дискурс представлено художніми текстами або репортажами військових кореспондентів з місць подій. Наприклад, в художній літературі досить часто зустрічається такий жаргонізм, як *Sandbox*, що позначає Арабські країни: *The Devil's Sandbox offers a rare insight into what this war means for the citizen-soldier at home and abroad, and chronicles a battalion that earned the respect of the regular Army soldiers who fought alongside them in some of the toughest battles in the Iraq war. The Devil's Sandbox - a nickname for Iraq - is the story of the 2nd Battalion of Oregon's 162nd Infantry Regiment (2/162), and provides readers an intimate look at the reality of National Guardsmen at war* [10, с. 25].

В основі неформального військового дискурсу лежить повсякденне спілкування військових. Розглядаючи військовий

дискурс у двох його складниках – тексті і контексті – важливо зазначити, що для неформального військового дискурсу контекст виявляється вкрай важливим. Якщо точніше, неформальне спілкування в армії можливо тільки за умови відносно рівних статусно-рольових відносин комунікантів, тобто спілкування з використанням сленгу і розмовних виразів можливо, скоріше, між солдатами, ніж між військовослужбовцями строкової служби або курсантами військових училищ і представниками офіцерського складу. Це ще раз підкреслює значення субординації, як одного з важливіших моментів армійського життя і військового дискурсу [4, с. 97].

Окремо можна виділити тексти, що мають міждискурсивний статус, займаючи проміжне положення між двома частинами військового дискурсу, формальною та неформальною. До таких текстів ми відносимо військову публіцистику, вони є військовими лише за своєю тематикою і в основному мають риси, притаманні газетним і публіцистичним текстам. Наведено приклади публіцистичних текстів, в яких поряд з офіційними позначеннями захисного куленепробивного та вогнестійкого спорядження для військових вживаються їх розмовні аналоги: *“Battle rattle” is a slang term soldiers use to refer to their body armor and helmet* (US State News, Jan 14, 2007). *Soldiers from the 101st Airborne Division’s 3rd Brigade “Rakkasans” are required to wear an array of protective clothing they refer to as their “happy gear”, ranging from Kevlar drapes over their shoulders and sides, to knee pads and fire-resistant uniforms* (The Telegraph, Jan. 8, 2006).

Наведені приклади демонструють вживання в таких видах текстів, як літературної спеціальної лексики, так і професіоналізмів та жаргонізмів. Крім того, можна сказати, що неофіційні найменування в окремих випадках можуть витіснити з текстів їх офіційні позначення. Наприклад замість термінологічного позначення бомби, що за допомогою звичайної вибухівки розсіює радіоактивний матеріал *Radiological Dispersal Device (RDD)* досить часто вживається її розмовне позначення *dirty bomb: GTRI’s Remove Program works around the world to remove excess nuclear and radiological materials that could be used for a nuclear weapon or radiological dispersal device (RDD), or “dirty bomb”* (States News Service, Nov. 13, 2012).

Наступний приклад свідчить не тільки про заміну та витіснення офіційних позначень розмовними, але й про такий спосіб як бекронімія, що подекуди застосовується в публіцистичних текстах. Так, абревіатуру термінологічного позначення найбільшої авіаційної бомби *MOAB (Massive Ordnance Air Blast)* було реакронімізовано та вжито в тексті під бекронімом *mother of all bombs: The other was the 21,500-pound Massive Ordnance Air Blast, the largest satellite-guided, air-delivered weapon in history and known as the “mother of all bombs”* (Chicago Sun-Times, Dec. 26, 2005). *The impact of the “mother of all bombs” dropped by US forces in Afghanistan would have been like an earthquake and sends a message about Donald Trump’s presidency, experts have said* (Western Mail, Apr. 15, 2017).

Ще один приклад демонструє, що замість термінологічного позначення *Unmanned Aerial Vehicle* «безпілотний літальний апарат» часто використовується професіоналізм *drone*, який наразі вживається і в інших мовах. Крім того, в окремих ситуаціях він може замінювати один із компонентів терміна: *The addition of unmanned aerial drones is a major step forward in securing our border with Mexico. The drones will allow us to*

patrol areas that are difficult to access on the ground in the Big Bend region (The Washington Post, Jan. 5, 2016).

Отже, як покаже проведений аналіз, військовий дискурс визначається як соціально-професійний дискурс про військову діяльність та війну як в традиційній, так і в сучасній її формах. Він є компонентом суспільно-політичного дискурсу та безпосередньо пов’язаний із публіцистичним, науковим, технічним, художнім дискурсами. Формальний дискурс представлено літературною (як нейтральною, так і термінологічною) лексикою та фразеологією. Неформальний військовий дискурс представлений розмовною (як літературною, так і не літературною) лексикою та фразеологією, до якої відносяться професіоналізми та жаргонізми. Перспективою подальших розвідок вбачаємо порівняльний аналіз військового дискурсу англійської та української мов.

Література:

1. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2002. 24 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-е вид., доп. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. 5-е изд., испр. и доп. Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. 486 с.
4. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ. 2013. Вип. 10. Серія 9. С. 96–102.
5. Карасик В.И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с.
6. Манаенко Г.Н., Манаенко С.А. Дискурсивные слова и интенциональность аналитического текста политического дискурса. *Политическая лингвистика*. Екатеринбург : УГПУ, 2013. № 2 (44). С. 65–71.
7. Нелюбин Л.Л., Дормидонтов А.А., Васильченко А.А. Военный перевод и его особенности : учебник военного перевода (общий курс). Москва : Воениздат, 1981. 379 с.
8. Селіванова О.С. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми (1290 термінів і понять) : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
9. Шевченко І.С., Морозова О.І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія / за ред. І.С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. 355 с.
10. John R. Bruning *The Devil’s Sandbox: With the 2nd Battalion, 162nd Infantry at War in Iraq*. Voyageur Press, 2006. 352 p.
11. Michaels J. *The discourse trap and the US military*. New York : Palgrave Macmillan, 2013. 267 p.
12. *Planning Guidance for Protection and Recovery Following Radiological Dispersal Device (RDD) and Improvised Nuclear Device (IND) Incidents*. Department of Homeland Security, 2010. 77 p.
13. Thorne S. *The Language of War*. London : Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2006. 122 p.

Pohonets V. The features of English military discourse Summary. The article is devoted to the problems and features of discourse as a complex and multifaceted phenomenon. The place and role of military discourse in the lexical system are considered in this research. The concept of “discourse” is defined and the features and characteristics of military innovations in military discourse are determined. The discourse has been singled out as a type of communicative activity, the interactive phenomenon, the speech stream, which has different forms of expression, takes place within the limits of a concrete channel of communication, as a result of which various speech genres are formed. “Military Discourse” is considered as a text,

which is a communicative subsystem of speech in combination with non-language factors – pragmatic, sociocultural, psychological and other. The components of military discourse include the discourse of the military about the war and their activities (life, education, and entertainment), war politicians, as well as the discourse of journalists that cover military events through the media. The forms of military discourse are presented monologic (orders, reports, orders, summaries, speeches, articles, reviews, etc.) and dialogical communication (military personnel, journalists, politicians, etc.). The military discourse has been divided into two main types: formal and informal military

discourse. The formal discourse is represented by literary (both neutral and terminological) lexis and phraseology. Formal military discourse is characterized by the use of high-specialized and interdisciplinary terminology. Informal military discourse is represented by colloquial (both literary and non-literary) lexis and phraseology, include professionalism and jargon. The texts which have midline status have been singled out, they are occupied an intermediate position between two parts of military discourse, formal and informal.

Key words: communication, lexis, military discourse, phraseology, text.